

Jak viděl český národ Alfred-Louis Méroux de Valois, první francouzský konzul v Praze v letech 1897–1903

YVON LACAZE

V roce 1897, kdy do Prahy přijel první francouzský konzul, byla Paříž a Vídeň v protichůdných táborech; na jedné straně Trojspolek, uzavřený v roce 1882, na druhé straně zárodek budoucí Dohody (tj. francouzsko-ruského spojení z let 1891–1892).¹ Pokus o francouzsko-rakouské sblížení ztroskotat za francouzsko-pruské války v roce 1870, kdy Vídeň zaujala postoj ozbrojené neutrality. Pozornost Francouzů se pak upínala spíše k vnitřní politice s množstvím skandálů, ke koloniální expanzi a k Dreyfusově aféře.² Univerzitní pedagogové a publicisté – uvedme mj. Louise Légera a Ernesta Denise – se sice zajímali o slovanský svět (zvláště o české země), a to s výhledem na odplatu německému nepříteli, ale šlo jen o několik osamocených osobností. Přesto nelze říci, že by všichni francouzští politici té doby projevovali stejnou lhostejnost vůči Slovanům. Radikálové seskupení kolem Gambetty se obraceli ke Slovanům v Rakousku, sympatizovali s Ruskem a odvolávali se na národnostní princip, zastávaný *Ligou vlastenců* nebo *Francouzskou aliancí*.

Francouzsko-německé krize v letech 1875 a 1887 oživily českou otázku v diplomatických kruzích. Flourens, ministr zahraničních věcí, byl koncem 80. let přesvědčen o prospěšnosti české země pro francouzské zájmy.³ Zároveň však Češi, zklamání tím, že nebyli postaveni naroveň Maďarům kompromisním řešením z roku 1867, se orientovali hned na Rusko, hned zase na Francii. Příkladem, jak se mezi Čechy a francouzskými politiky navazovaly kontakty,⁴ je osobnost F. L. Riegra, který v memorandu, předaném Napoleonovi III. v roce 1869, upozorňoval na nebezpečí, jaké hrozilo Francii z rakousko-uherského dualismu a z případného rozpadu monarchie, na němž by vydělalo Prusko.⁵ Mezi oběma národy vznikaly styky také na úrovni tělocvičných organizací, jak tomu bylo zejména v roce 1889, kdy se u příležitosti oslav stého výročí Francouzské revoluce vypravili Sokolové do Paříže pod vedením svého starosty, advokáta a poslance Jana Podlipného, a to na pozvání Josepha Sansboeufa, předsedy Unie francouzských gymnastických spolků.⁶ Tato návštěva otevřela cestu k dalším výměnným akcím tohoto druhu.⁷

Čeští nacionalisté, rozdělení mezi staročechy a radikálnější mladočechy, po jisté přestávce znovu vstoupili do českého zemského sněmu a do Říšské rady a vymohli si nemalé ústupky – jazyková nařízení z dubna 1880, rozdělení Univerzity Karlovy v roce 1882, dohodu mezi hrabětem Taaffem, předsedou vídeňské vlády, a mladočechy v roce 1890. O rok později mladočeši hladce zvítězili ve volbách do zemského sněmu. V říjnu 1875 nastoupil do čela vlády hrabě Kasimir Badeni, polský aristokrat, jehož iniciativy, které měly uspokojit Čechy, rozpoutaly závažnou krizi v roce 1897, tj. v roce, kdy se Alfred-Louis Méroux de Valois ujal vedení francouzského konzulátu v Praze.⁸

ZŘÍZENÍ FRANCOUZSKÉHO KONZULÁTU V PRAZE

V roce 1887 navrhl Albert Lefavre, Gambettův spolehlivý zmocněnec, spolu s Riegrem ve zprávě, kterou předložili ministru Flourensovi, aby byl v Praze otevřen konzulát, jehož

vedením měl být pověřen Soběslav Pinkas, první předseda pražské sekce Francouzské aliance.⁹ Tento návrh se však nerealizoval pro příliš velkou opatrnost francouzské diplomacie. V dubnu 1892 se pražská Obchodní a průmyslová komora rozhodla zřídit v hlavním městě Čech konzulární zastoupení různých zemí. Nedočkala se však úspěchu, neboť rakouské úřady v tom viděly projev českého šovinismu, který se prý snažil svou panslavistickou politiku maskovat zájmy zahraničních obchodních kruhů. Postavily se zejména proti tomu, aby byl v Praze zřízen konzulát francouzský a ruský. Situace se však dále vyvíjela. V červenci 1896 odpověděl hrabě Gołuchowski, rakousko-uherský ministr zahraničních věcí, na interpelaci mladočeského poslance Karla Kramáře, že nemá námitky proti otevření zahraničních konzulátů.¹⁰ Dne 26. 4. 1897 byl jmenován francouzským konzulem v Praze Alfred-Louis Méroux de Valois, dříve konzul v Messině, a 18. července mu bylo uděleno císařské „*exequatur*“.¹¹ Až do poslední chvíle vycházely najevo různé projevy nesouhlasu jako např. z úst hraběte Karla Coudenhoveho, místopředsedu v Čechách, a to pod záminkou, že návrh na zřízení konzulátu byl sice vysvětlován pouhými ekonomickými zřeteli, že však české politické kruhy by tím chtěly přisoudit Praze „*význam přesahující rámec hlavního města provincie*“.¹² Shodou okolností Francii předběhlo Německo, avšak jeho konzul – baron von Seckendorff – se ujal tohoto úřadu až v dubnu 1898.¹³

Méroux de Valois byl vybrán na tuto funkci z důvodu svých dlouhých zkušeností povýtce a vybraně „*diplomatických*“.¹⁴ Cožpak francouzský velvyslanec ve Vídni Lozé nehlásil přání hraběte Gołuchowského, aby byl jmenován konzul z povolání, a tak uznána nutnost zvolit diplomatického zástupce „*navýsost obezřetného*“, který „*se nedá více či méně vypočítavými projevy sympatií strhnout k postoji takové povahy, jaká by nám mohla způsobit nesnáze*“?¹⁵ Ostatně je jisté, že z české strany neustále přicházela iniciativa zdůrazňující ekonomické argumenty. Od února do dubna 1897 dostávalo francouzské Ministerstvo průmyslu a obchodu dopisy od francouzských obchodních komor, které se přimlouvaly, aby byl v Praze otevřen konzulát, neboť pražská Obchodní a průmyslová komora poukazovala na užitečnost takové instituce pro rozvoj výměny zboží mezi Francií a Čechami.¹⁶ Později projevoval Valois spokojenost, že poskytl dobré služby francouzskému obchodu a posílil francouzský vliv „*v zemi, kde dříve či později vyvstane jedna z nejvážnějších mezinárodních otázek*“ a kde „*má Francie mimořádný zájem neustoupit před germánským vlivem*“.¹⁷

Co víme o Alfredu-Louisi Mérouxovi de Valois? Byl to syn diplomata, narozený v roce 1850 v Guatemale, kde byl jeho otec pověřen vedením tamního francouzského konzulátu. Jeho choť, paní de Valois-Gattorno, pocházející z významné janovské rodiny, byla italského původu, ale měla rakouské státní občanství. Jakmile ukončil svou činnost v Praze, poznal Valois před odchodem na odpočinek (1907) už jen jedno působiště – generální konzulát v Lipsku.¹⁸ Valois měl křehké zdraví. Od roku 1875 trpěl žlutou zimnicí, kterou se nakazil v Riu de Janeiru,¹⁹ jakož i „*katarálními záněty*“ a bronchitidami.²⁰ Avšak vytrvalost, s níž se snažil klást své zdravotní potíže do popředí, vnuká myšlenku, že mu tyto neduhy sloužily jako vítaná záminka, aby se vyhnul choulostivým situacím. Jeho nadřizený oceňoval jeho snahu brát co největší ohledy na rakouskou vládu v citlivé funkci, jejíž nástrahy překonával přísným dodržováním zlaté střední cesty ve vztazích mezi Čechy a Němci.²¹ Do očí bijící je případ z roku 1901, kdy Valois odložil svůj odjezd do Paříže, aby zůstal v Praze až do konce císařova pobytu, ale vyhnul se s tím spojeným úkolům, aby se nesetkal se zástupci pařížské městské rady, podle jeho názoru nežádoucími hosty.²²

VNITROPOLITICKÁ SITUACE V ČESKÝCH ZEMÍCH, JAK JI VIDĚL MÉROUX DE VALOIS

Od roku 1897 rakouská otázka velmi zaměstnávala mínění francouzských politických kruhů. Vratkost rakousko-uherského soustátí nebránila odborníkům v tom, aby si přáli udržení jeho integrity z obavy, že by jeho rozklad mohl vyústit v připojení německy mluvících nebo silně germanizovaných provincií (jako české země) k Německu, čímž by došlo k jeho posílení. Zároveň se však objevila i naděje, že by se monarchie mohla přeměnit ve

federaci, v níž by Slované „nalezli záruky autonomní existence“.²³ Podle poslance Kramáře a publicisty Andrého Chéradama by takové řešení učinilo z Rakouska „monarchistické Švýcarsko“, „svorník evropské rovnováhy“.²⁴ Stejným směrem se ubíraly i výroky Ernesta Denise a Louise Eisenmanna.²⁵ Anatole Leroy-Beaulieu prohlásil, že Francie má zájem na rakouské síle a moci, neboť ta je podmínkou francouzské.²⁶ Politici jako E. Deschanel, expert Poslanecké sněmovny v oboru zahraniční politiky, Flourens a Hanotaux, ministři zahraničních věcí té doby, zastávali slovanské stanovisko. Pro Delcassého, Hanotauxova nástupce, bylo francouzsko-ruské spojení základem francouzské zahraniční politiky, a protože toto spojení mohlo trvat pouze stejně dlouho jako Trojspolek, znamenalo by rozbití Rakousko-Uherska konec účinnosti francouzsko-ruských vojenských dohod.²⁷

Avšak právě v roce 1897 se vnitropolitická situace v dualistické monarchii značně vyhroutil, protože 5. dubna vydal hrabě Badeni jazyková nařízení.²⁸ Jedno z nich upravovalo používání jazyků v českých zemích. Nutilo úřady, aby odpovídaly v jazyku, jímž byly sepsány žádosti a jiná podání, a přikazovalo, aby úřední listiny byly vyhotovovány v jazyku adresátů. Druhé nařízení stanovilo, že od 1. 7. 1901 jsou úředníci veřejné správy povinni osvědčit znalost jak německého, tak i českého jazyka. Tyto akty vyvolaly mezi německy mluvícím obyvatelstvem značné pobouření, vystupňované v červenci chebským srazem organizace Němců v Čechách se zpěvem velkoněmecké písně *Die Wacht am Rhein*.²⁹ Německo-český antagonismus zasáhl i do českého zemského sněmu. Objevila se zde otázka, zda ustavit dvě kurie, jak to žádali Němci, anebo je odmítnout, což Češi zdůvodňovali nedělitelností své země.³⁰ Celá česká komunita se proto dala do pohybu. Dne 28. září, ve svátek svatého Václava, se v Praze konal sjezd převážující politické strany – mladočeské –, jejíž usnesení poskytlo poslancům plnou volnost podporovat Badeniho politiku obrany práv národností a autonomie provincií.³¹ Napětí bylo tak značné, že Badeni byl nucen odstoupit (27. listopadu).

V následujících dnech se vření v Čechách ještě zvýšilo. Valois stavěl „krajně provokující postoj“ Němců a jejich „barbarské činy“ do protikladu k „obdivuhodnému“ postoji Čechů.³² Je ovšem pravda, že ti odpovídali „krvavými srážkami“ s policií, byli „předráždění, vybičovaní“, plenili německé domy a vyhrožovali Židům.³³ Francouzský konzul však přesto i nadále přisuzoval odpovědnost německy mluvícím obyvatelům Čech a konstatoval: „Čechy jsou slovanštější než kdy jindy.“³⁴ Valois připisoval zásluhu o jistou obnovu pořádku výzvám českých poslanců³⁵ a uvedl velmi závažnou skutečnost, že se potyčky dotkly i německých a českých vojáků.³⁶

Jestliže se proslýchalo, že Badeniho odchod si na hraběti Gołuchowském vynutil německý velvyslanec,³⁷ jak tomu bylo s jeho nástupcem, baronem von Gautschem? Zdálo se, že smír nebyl možný, pokud chtěla nová vláda změnit nařízení do té míry, aby se úředním jazykem stala němčina, čeština nebo oba jazyky, a to podle toho, zda by šlo o německé, české nebo smíšené okresy. Přestože byli Češi v té době citliví na riziko germanizace, ochotně schválili pasáž vládního prohlášení, která potvrdila udržení jednoty českých zemí, zatímco Němci vychvalovali jednoznačnou likvidaci nařízení. Napětí proniklo i do českého zemského sněmu, jehož zasedání bylo zahájeno v lednu 1898. Valois projevil uznání Čechům za jejich chladnokrevnost tváří v tvář provokacím německé studentské mládeže a německého poslance Wolfa.³⁸ Politický svět se obával, aby dva miliony Němců z českých zemí nestrhly šest milionů německy mluvících Rakušanů, čímž by byla ohrožena existence monarchie.³⁹ Zatímco němečtí studenti v Praze, ale i v jiných městech mocnářství stávkovali,⁴⁰ Češi vyhlásili v únoru 1898 úmysl zaslat Františku Josefovi (k 50. výročí jeho nastoupení na trůn) zdravici, v níž naléhavě žádali, aby byla zachována nezadatelná práva země a na hlavu císaře vložena svatováclavská koruna.⁴¹ Gautschův nástupce hrabě Thun, bývalý místodržitel v Čechách, budil jistou dobu pozornost programem, v němž se počítalo s rovnoprávností obou jazyků a s energickým potlačením vše-německého (velkoněmeckého, pangermánského) hnutí.⁴²

Slavnosti pořádané v Praze v červnu 1898 k stému výročí narození F. Palackého měly povahu „impozantní politické manifestace“ za účasti delegátů slovanských skupin z Rakouska

a zástupců Petrohradské a Moskevské univerzity. Byla to panslavistická a protiněmecká manifestace, během níž se řečníci sice slavnostně hlásili k věrnosti panovníckému domu, avšak zároveň vyzývali k jednotě všech Slovanů „proti utlačovatelům“. Ruský velkovévoda Konstantin zaslal telegram jménem petrohradské Akademie věd, zatímco ruský plukovník Komarov (generál v srbské armádě) otevřeně označil Němce za nepřítel Slovanů.⁴³ Valois sice připustil, že nedošlo k žádnému závažnému incidentu díky „korektnosti“ Čechů, avšak zároveň poznamenal, že projeví sklon zveličít dosah události. Cožpak Rieger neřekl: „*Nejsme sami v přítomnosti Germánstva?*“ On sám, velmi opatrný, se zdržel podílu na oslavách, „nevyvěsil svou vlajku“, ale spokojil se s účastí na slavnosti při kladení základního kamene k pomníku F. Palackého.⁴⁴ Krátce kolovaly pověsti (později vyvrácené) o pražském projektu zorganizovat v Paříži během světové výstavy v roce 1900 velký slovanský sjezd.⁴⁵

Napětí nezabránilo tomu, aby byl v srpnu 1899 uvítán na pražském nádraží František Josef, který se tu zastavil na cestě za armádou na manévrech. Ozvala se tam však jedna disharmonická nota. Primátor Podlipný, tentýž, který se jako starosta Sokola před deseti lety vydal do Paříže, přednesl celý svůj uvítací projev česky, zatímco zvyklost vyžadovala, aby byl pronesen zčásti v češtině a zčásti v němčině, jak se také tohoto úkolu zhostil císař.⁴⁶ Nicméně německo-česká rivalita neskončila. V říjnu uveřejnili „důvěryhodní lidé“ na české straně Manifest, který vyzval k protestu proti porušování práv českého lidu, k odporu bez použití násilí, jež by nahrávalo Němcům. Proto jakmile vešlo ve známost, že byla zrušena Badeniho nařízení, došlo pouze k omezeným pouličním demonstracím, doprovázeným výkřiky: „*Ať žije Francie! Ať žije Rusko!*“⁴⁷ Valois se snažil uvést incidenty do správných mezí, a tak přispěl k udržení francouzsko-českých obchodních styků.⁴⁸

Francouzský konzul vyličil rušné rozpravy ve sněmu za Körberovy vlády, sestavené na začátku roku 1900. Návrhem zákona, jež předložil nový premiér,⁴⁹ byli předáci české strany zklamáni, a proto se odhodlali provádět politiku soustavné obstrukce v Říšské radě.⁵⁰ Zmíněný návrh vskutku povyšoval němčinu na úroveň státního jazyka. Jeden český politik se v rozhovoru s Mérouxem de Valois zmínil o „*spiknutí, které se osnuje v Berlíně*“, o tom, že císař je „*hračkou v rukou Pruska*“, a vyzval Francii a Rusko, aby se nedaly předběhnout událostmi.⁵¹

Koncem roku 1900 se u francouzského reprezentanta objevil dosud neznámý tón. V době, kdy byla zahájena volební kampaň, zaznamenal Valois u českého národa sklíčenost, avšak vůči lidem, kteří jej v té době vedli, zaujal velmi kritické stanovisko. Mezi mladočeskými politiky viděl vesměs „arivisty“, tj. kariéristy. Tato strana se udržela jen díky dobré organizaci a morálnímu zmatku, který vyvolala. Naproti tomu velcí feudální vlastníci se věnovali jen platonickým demonstracím, jež měly posílit národní cítění, avšak nechťeli se angažovat. Valois vzal na milost pouze staročechy: „*Obětavé a věci oddané lidi nalezneme dnes snad ještě jen mezi staročechy. Velcí vlastenci jako Palacký a Rieger založili školu svých stoupenců. Jiné velké strany mají ve svém čele jen ctižádostivce nebo lidi prostřední úrovně.*“ Pokud by Češi neupadli do léčky obstrukce, která by poskytla záminku k nahrazení parlamentarismu absolutismem, spatřoval Valois stejné ohrožení v pangermanismu, živěním propagandou spolků jako *Alldeutscher Verband* (Všeněmecký svaz) nebo protikatolického hnutí *Los von Rom!* (Pryč od Říma).⁵²

Körberovy návrhy, jak byly předloženy začátkem roku 1901 v trůnní řeči, Čechy neuspokojily. Slib spravedlivě vyřešit jazykový konflikt se zdál málo věrohodný, neboť Körber trval na svém záměru prohlásit němčinu za státní jazyk a v jeho projevu nebylo ani zmínky o národnostní rovnosti. Je pravda, že volby v lednu 1901 rozbily soudržnost českého tábora, neboť některé strany – národní dělníci, agrární strana – se vydělily z mladočechů.⁵³ Körber se pak pokoušel vzbudit zájem Čechů hospodářskými výhodami, avšak mladočeši se nenechali odradit od svých požadavků.⁵⁴ Místní legislativní volby (Smíchov, Kladno), které skončily ve znamení porážky mladočechů, svědčí o tom, že dále klesala důvěra mas v tuto stranu. Valois tak mohl opakovat přísné soudy o české politické třídě, o jejím „arivismu“, o jejich vnitřních rozbrojích, o nedostatku „*lidí schopných věnovat se bez*

postranních myšlenek obraně zájmů českého národa“. Buržoazie v té době už nebyla prochnuta ideálem jako za Palackého a Riegra. „Myslí jen na svůj blahobyť, proto dnes připisuje spravedlivému vyřešení jazykové otázky pouze nevelký význam.“ Jestliže souběžná akce rakouských Němců a říšskoněmeckých pangermanistů „nemohla nahodit slovanské Čechy, vděčíme za to jedině lidu, jež nic neodstraší ani neodradí“. V tom měl Valois jistě pravdu, následovala však pochvala poněkud problematičtější, že lid „klade odpor jedině ze setrvačnosti, z nehybnosti, která má blízko k fatalismu“. Valois byl pesimista, protože řekl, že nebude-li vývoj zabrzděn, „lid svatováclavské koruny postaví jen velmi chabou hráz proti německému tlaku z jihu a současně ze severu“.⁵⁵

Méroux de Valois využil podnětu, který mu poskytl kompromis, k němuž došlo v posledních volbách do sněmu mezi českou aristokracií a německou konstituční šlechtou, a snažil se zahrnout přijaté ideje: „Čechy by nebyly Čechami, tj. koutem Evropy dosud v plném středověku, kdyby tam šlechta přestala vykonávat svou odvěkou vládu. Není nic klamnější než představa, která se ve Francii ujímá o české demokracii, vždy připravené k povstání.“ Češi nebyli podle jeho názoru srozuměni se zvratem společenského řádu. „Jejich domnělé demokratické ideje odrážejí ve skutečnosti jen hluboký a rezignovaný pocit vrozené méněcennosti, která jim zakazuje stoupat výše, jejich aspirace jsou národní, nikoli demokratické či socialistické.“ Vzhledem k tomu velkoněmci postupovali dál díky fondům spolků jako *Alldeutscher Verband*, které podporovaly heslo *Los von Rom!* Jejich manifestace byly dvojnásob opovážlivé za zpěvu šovinistické písně *Die Wacht am Rhein*, pod germánskými prapory a portrétem Viléma II. místo Františka Josefa. Německý konzul řekl Valoisovi beze studu, že „rakouská otázka... způsobí bezpochyby větší rozruch než otázka Orientu“.⁵⁶ Tato analýza české povahy pravděpodobně vysvětluje nadšené uvítání císaře za jeho návštěvy Prahy v červnu 1901, kdy „se politické strany semkly ve stejné myšlence respektu a náklonnosti k starému mocnáři“, jak to vyjádřil reprezentant Francie ve Vídni.⁵⁷

Nekonečná rozprava o otázce jazyků pokračovala i v roce 1902. Körber si přál vyřešit ji legislativní cestou, nikoli vládním nařízením. Kramář mu odpověděl pohrůzkou, že zpozdí práce parlamentu.⁵⁸ Příští rok, v době, kdy se Valois chystal opustit Prahu, našel pro svou nedůvěru k Čechům jiný motiv – útoky proti České spořitelně, která byla v německých rukou a chtěla část jí svěřených peněz převést instituci pověřené záchranou jistého českého peněžního ústavu před úpadkem. Ve skutečnosti se tak mladočeská strana snažila kamuflovat svůj ústup z obstrukce Říšské rady.⁵⁹

FRANCOUZSKO-ČESKÉ VZTAHY

V roce 1897 francouzská diplomacie se zájmem konstatovala, že Rakousko prožívá období transformace, charakterizované „oslabováním Němců a nástupem Slovanů“. Podle francouzského chargé d'affaires ve Vídni „bychom neměli být lhostejní, vidíme-li, jak vliv Slovanů, kteří mají naše všeobecně známé sympatie, znenáhla nahrazuje pozice Němců a Madarů, kteří se k nám chovají nepřátelsky“.⁶⁰ Oficiální francouzsko-rakouské styky byly nyní vynikající, jak o tom svědčilo setkání císaře s francouzským velvyslancem.⁶¹ Markýz de Reverseaux, kterého František Josef proti všem zvyklostem přijal hned nazítří po jeho příjezdu, spoléhal na císařovy přátelské city k Francii a na jeho důvěru ve vládu nedávno jmenovanou v Paříži – na Mélinův kabinet⁶² –, neboť věděl, že její předseda vždy energicky vystupoval „pro zachování konzervativních principů“.⁶³ Po návštěvách Félix Faura a císaře v Rusku se zdálo, že hrabě Badeni byl nakloněn ke sblížení s Paříží.⁶⁴ A skutečně Gołuchowski prohlásil zájmy Francie za slučitelné s rakouskými.⁶⁵ Zatímco oficiální vztahy byly korektní, nebylo možné totéž říci o tisku, který se stále zabýval Dreyfusovou aférou,⁶⁶ a to tak náruživě, až byl Reverseaux nucen dementovat pověsti o přípravě vojenského komplotu na březích Seiny.⁶⁷

Zřízení francouzského konzulátu v Praze se neobešlo bez jistého neklidu na německém konzulátě, odkud se předákům německé strany v Čechách dostávalo „vlasteneckého povzbuzení“. Článek v listě *Gazette de Cologne*, jak jej zaznamenal staročeský list *Politik*, si vzal za

terč svých útoků „drahé dítě Čechů“ – Mérouxe de Valois – prý „dost zbytečně“ vyslané jako protiváha německého protějšku. Valois sice přiznal, že udržoval s baronem von Seckendorffem zdvořilé styky, ale přesto jej posuzoval jako osobnost „příliš agilní“ a ujišťoval, že osobně nikdy nevystoupil ze své zdrženlivosti. Byl-li předmětem zvláštní pozornosti Čechů, bylo to proto, že byl diplomatickým úředníkem francouzské vlády, „nikoli proto, že by mohl vydávat jistá ujištění“, a císařské úřady uznaly „dokonalou korektnost“ jeho postoje.⁶⁸

Ve Francii se pozornost veřejnosti soustředila na Dreyfusovu aféru, kterou v lednu 1898 znovu oživil spis Emila Zoly *J'accuse*. V říjnu téhož roku se v mlhovině nacionalistických a antisemitských spolků vytvořila Liga francouzské vlasti (*Ligue de la Patrie française*),⁶⁹ a to z iniciativy dvou mladých profesorů, dychtících ukázat, že dreyfusismus nevládne na univerzitě bez konkurence. Byli to Louis Dausset, profesor na Collège Stanislas a spolupracovník nacionalistických novin, a Gabriel Syveton, profesor v Remeši a obdivovatel Déroutèda, předsedy Ligy vlastenců. Ti pak přibrali dalšího pedagoga, Henriho Vaugeoise, spoluzakladatele *Comité d'action française* (Francouzského akčního výboru). K nim se přidali též slavní literáti jako básník François Coppée či kritik a dramatik Jules Lemaitre.⁷⁰ Ke skupině se rovněž přidal André Chéradame, profesor politických věd, který od října 1900 psal kroniku zahraniční politiky v časopise *Annales de la Patrie française*.⁷¹ Liga francouzské vlasti pak udržovala výsadní styky s českými nacionalisty.

V roce 1899 rozbouřila Dreyfusova aféra francouzské veřejné mínění jako nikdy předtím a přinesla s sebou celou řadu incidentů: pokus o státní převrat proti prezidentu Loubetovi, inspirovaný Déroutèdem (23. února); útok proti témuž Loubetovi v Auteuilu (4. června); koncem června ustavení vlády „republikánské obrany“ v čele s Waldeckem-Rousseauem;⁷² v září nejasný rozsudek válečné rady v Rennes v Dreyfusově případě⁷³ a po četných soudních peripetiích výrok Vysokého státního soudního dvora o Déroutèdově vyhoštění v lednu 1900. Přesto však v pařížských obecních volbách v květnu 1900 získali většinu nacionalisté – 45 mandátů ze 60 mandátů.⁷⁴

V tomto neklidném ovzduší roku 1900, kdy se ve francouzském hlavním městě konala světová výstava, byla Mérouxovi de Valois poskytnuta příležitost, aby dokázal svou „korektnost“, jež mu byla přiznávána. Na začátku roku francouzský diplomat připomněl příštití volbu pražského primátora a přitom vykreslil málo vábný portrét současného – Jana Podlipného, starosty Sokola. Tento člověk si přál zopakovat svou cestu do Paříže z roku 1889, avšak Valois, přestože doporučoval přátelské přijetí českých organizací, zdůraznil „značné nevýhody“, týkající se „příliš velkého očekávání“ od osoby, která podle jeho názoru ztratila všechnu důvěru svých spoluobčanů, upadla do podezření u císařské vlády a podnikla by cestu do Francie jedině proto, aby těžila ze sympatií Francouzů k Čechům.⁷⁵ Podlipný skutečně nebyl znovu zvolen, novým primátorem se stal staročech Vladimír Srb, který pak vedl delegaci do Paříže.⁷⁶ Valois rozšířil svá varování vůči jednomu českému novináři, zpravodaji listu *le Temps*, jistému Schmidtu-Beauchezovi, „velmi pochybnému“ prostředníku Podlipného u francouzského tisku, a obecněji „vůči osobám zapojeným do národnostních konfliktů, jež rozdělují Rakousko-Uhersko“.⁷⁷ V osobním dopise politickému řediteli Quai d'Orsay se nezapomněl zmínit o nesnázích svého úkolu „uprostřed germánsko-slovanských úskalí“ a připojil poznámku, že „rakouská otázka... dříve nebo později získá mezinárodní povahu“.⁷⁸

Valois tehdy oznámil ministerskému odboru celou řadu článků v *Národních listech*, které dokazovaly, že mezi francouzskými a českými nacionalisty v té době existovala tajná úmluva. Např. novinář Pierre Darreste zdůrazňoval solidaritu mezi Francií a slovanskými národy tváří v tvář společnému nepříteli – pangermanismu – a obvinil francouzské vedoucí činitele, že „ničí naši národní moc a sílu“. „Strašlivá aféra [rozumí se tím Dreyfusova aféra – pozn. aut.] byla jen jedna velká protifrancouzská bitva“, vedená ve světovém měřítku. Armáda je ohrožena, protože „ministři poslouchají příkazy tajného spolku a obětují obranu země nenávisti protivojenské strany“. Naštěstí tu však bylo veřejné mínění, které „následovalo příkladu českého národa“. Boj proti „internacionálům“, „proti aten-

tátům Waldecků-Rousseauů, Millerandů a Andréů“ byl srovnáván s bojem Čechů proti Körberovým nařízením.⁷⁹ Jiný takový článek líčil vřelé přijetí Čechů v Paříži, doprovázené projevy Louise Dausseta, člena městské rady, dr. Srba, dr. Čenkova, dr. Herolda a Andrého Chéradama. Poté česká delegace navštívila redakci listu *la Libre parole* a vyslovila své sympatie „statečnému publicistovi“ (antisemitskému) Drumontovi.⁸⁰

Národní listy připomněly rovněž epizodu o banketech. Banket uspořádaný vládou, banket, na nějž pařížská městská rada chtěla pozvat 1 800 francouzských a zahraničních starostů, byl zakázán. Přitom český list velebil Paříž, která v nedávných komunálních volbách „dala průchod své nespokojenosti s režimem Waldecků-Rousseauů, Reinachů a velkého rabína Zadoc-Kahna“. Proti vládě postavil „Paříž odporující, nacionalistickou a antisemitskou“, „Paříž pracující a řemeslnickou“. Opěvoval protivládní tábor, „kde je soustředěna elita politických a literárních osobností, která má za sebou základ francouzského lidu, střední třídu a zemědělství“.⁸¹ *Národní listy*, které vyčítaly vládě, že se odmítavě stavěla k Maxu Régisovi, k antisemitskému starostovi Alžíru, pranýřovaly Waldecka-Rousseaua jako „advokáta židovských, anglických a německých bankéřů“ a snažily se prosadit, aby se nepřikládal příliš velký význam vládnímu banketu, který nebyl „francouzskou národní manifestací, manifestací celé Francie“.⁸²

Spolčování francouzského a českého nacionalistického tisku Valoise popuzovalo. Ne prohlásil snad, že „směšnými lichotkami, tajnými sliby a přizpůsobenými úvahami o antisemitismu“ získali francouzští nacionalisté pro svou věc slovanské Čechy?⁸³ Mezi jinými stížnostmi Valois uvedl sklon českého tisku líčit Francii jako zemi, která klesla tak hluboko, že se jí její ruský spojenec v té době chystal opustit, a francouzské státníky jako „panamisty“, „kosmopolity“, ochotné ponižovat se před Německem. Zároveň vytýkal Čechům „naprostý nedostatek politického smyslu“ a litoval, že to nebyli Němci, ale Francouzi, kteří zasadili poslední ránu vlivu Francie v Čechách.⁸⁴ Neobratný, těžkopádný článek Stéphana Lauzanna v deníku *le Matin* z 9. 3. 1901, kde se hovořilo o „říši, která se hroutí“ a urážlivými výrazy byla napadána osoba císaře i jeho rodina, vyvolal v Rakousko-Uhersku ostrou polemiku,⁸⁵ v níž se staročeský list *Politik* snažil zlehčovat odpovědnost *Matinu* připomínkami o účasti německého tisku na kritikách dynastie Habsburků a v člancích o rozkladu rakousko-uherské říše.⁸⁶

V červnu 1901 přijala pařížská městská rada, v jejímž čele mezitím stanul Louis Dausset, pozvání od pražské městské rady k účasti na všesokolském sletu v českém hlavním městě ve dnech 29. června až 2. července 1901.⁸⁷ Tyto slavnosti, „svou povahou vyhrcočně nacionalistické“, byly rakouské vládě nepříjemné, a tak si Valois vzal čtrnáctidenní dovolenou, neboť se domníval, že jeho přítomnost v Praze „by mohla zavdat příčinu ke kompromitujícím incidentům“.⁸⁸ Francouzský velvyslanec ve Vídni nakonec konstatoval, že slet proběhl v nadšení a bez incidentů. Reverseaux se v každém případě distancoval od Daussetových slov, která by prý mohla být vykládána jako souhlas s oslabováním Rakouska, „jehož sílu a jednotu bychom si měli přát, jak velí náš zájem“.⁸⁹ Valois se dlouze šířil o své cestě.⁹⁰ Daussetovi bylo vytýkáno, že se pohyboval v delegaci republikánské městské rady Arrasu. Spolu s dalšími vykonal návštěvu v různých redakcích, např. *Národních listů*, kde se vydával za vyslance celé Francie a přímo vyjadřoval svou úctu k císaři,⁹¹ ba dokonce udílel i medaile. Přípitek Ladislava Pinkase, poslance a advokátního rady konzulátu, „na jednotnou a silnou Francii“ byl přijat chladně. Místopředseda Ligy vlastenců Galli a ředitel listů *la Patrie* a *la Presse* Emile Massard odeslali telegram s projevem sympatií k Déroulédovi.⁹² Přítomnost Francouzů umožnila Čechům utvrdit svou nenávist k Židům a k Němcům. Lidové manifestace měly charakter méně frankofilní než antisemitský a protiněmecký. Francouzská kolonie v Praze nebyla k slavnostem pozvána z obavy, aby tamní Francouzi neinformovali delegaci o skutečném stavu věcí v Čechách. Česká buržoazie se držela stranou. Na recepci bylo třeba se spokojit s manželkami kramářů a řemeslníků, s prodavačkami a s herečkami.

Valois se snažil uvést dopad zmíněné cesty do správných proporcí. Podle jeho názoru šlo předákům českých stran o to, aby odvrátili podezření lidu, že jsou k Němcům

a ke Körberově vládě blahovolní, a francouzským nacionalistům zase o to, aby se připravili na příští parlamentní volby. Valois tvrdil, že by se Francie neměla nechat nachytat „pokryteckými výlevy“ Čechů, protože v té době prý neexistoval ani jeden vůdce strany, ani jeden český poslanec, který by se neprohlašoval za stoupence úzké jednoty s Německem. Valois se vyjádřil o českém lidu s blahovůlí až urážlivou. Je sice „*tak zaostalý a tak apatický*“, ale přesto má zásluhu, že je neochvějně oddán své slovanské národnosti; odolává „*dík setrvačnosti a vytrvalosti v každé zkoušce, je však jen příliš slabou překážkou pro německou ideu v Předlitavsku*“.⁹³

V následujícím roce – 1902 – se měly konat oslavy stého výročí narození Victora Huga, k nimž se chtěli připojit i Češi.⁹⁴ Od listopadu 1901 žádal Emanuel Čenkov, literát a novinář, dopisovatel Francouzské společnosti literátů, osobní pozvání od francouzského ministra školství. Předtím však už vyžadoval jiné pozvání pro českou literární společnost *Máj*, kterou by reprezentoval Jaroslav Vrchlický z pražské univerzity, romanopisec Kronbauer a on sám. Tuto žádost označil Valois za „domyšlivou“, neboť se domníval, že existují kvalifikovanější osobnosti než Čenkov, které by mohly reprezentovat českou literaturu. Ostatně Čenkov se připojil k české kampani proti francouzské vládě a doufal, že tak získá věhlas, jakému se netěšil ve své vlastní zemi.⁹⁵ Další žádost přišla z pražské *Umělecké besedy*, k níž by se eventuálně připojil pražský primátor Srb, zastupovaný dr. Heroldem. Valois tentokrát reagoval novým záchvatem hněvu proti osobnostem „*oddaným pařížské radnici*“, proti „*pokryteckým demonstracím*“ přátelství Čechů. Francouzský konzul vyzýval k tomu, aby se „*jim neprokazovala příliš velká blahovůle a aby se jim dala možnost změřit vzdálenost, která je od nás dělí intelektuálně i společensky*“.⁹⁶ Doporučoval, aby „*se nevěnovala příliš velká pozornost cizincům, kteří – i když tvrdí, že jsou našimi přáteli – působí Francii snad větší škodu než její protivníci, rakouští Němci*“. Navzdory těmto poznámkám bylo podle jeho názoru třeba příznivě vyřídit žádost *Umělecké besedy*.⁹⁷

Ve Vidni Reverseaux používal stejnou „svalnatou“ rétoriku. Tvrdil, že je třeba dát Čechům pocítit „nevhodnost“ jejich chování chladným přijetím. „*Jejich neoprávněná maršivost je vede k tomu, že jednají s Francouzi, jako by jim byli rovni, a někdy dokonce jako s podřízenými*.“ Je třeba, aby pochopili, „*jaká propast je dělí od nás*“, a připomenout jim, aby „*správně pochopili svou povinnost zachovávat neutralitu vůči spřátelenému národu i své vlastní zájmy a přestali se vměšovat do rozepří mezi politickými stranami ve Francii*“.⁹⁸ Valois znovu doporučil totéž – dát Čechům pocítit „ledové přijetí“ nové žádosti české literární společnosti *Máj*.⁹⁹

Když *Umělecká beseda* zvolila své zástupce, mezi nimi Čenkova, který se vydával za překladatele díla Victora Huga,¹⁰⁰ Valois s chutí snižoval Čenkovovy zásluhy (protože byl prý pouze autorem českého výtahu z *Bídníků*) a odmítl návrh na setkání s francouzskými nacionalisty.¹⁰¹ Zvláště se však chlubil tím, že Josef Hlávka, první prezident České akademie věd a umění („Františka Josefa“), projevil živý zájem o účast na zastoupení, aniž by byl spojován s jinými českými spolky, jejichž poměr k Francii označoval za „zavrženíhodný“. Protože byl počet míst omezený, Valois ujistil tohoto významného žadatele, že podpoří jeho kandidaturu, „*i kdyby se proto mělo upustit od přijetí jiných pražských delegací*“. Viděl v tom výtečnou záminku k odmítnutí ostatních žádostí, neboť tuto akademii jako státní instituci bylo možné považovat za nejkvalifikovanější a nejpovolanější k tomu, aby reprezentovala českou literaturu.¹⁰²

Když však Dausset pozval jak Akademii, tak i pražskou městskou radu, Hlávka se nakonec rozhodl, že nevyšle žádnou delegaci¹⁰³ a že akademie, kterou řídí, pošle Francouzské akademii zdravici a zasvětit veřejné zasedání oslavě stého výročí nebo zorganizuje představení tragédie v českém Národním divadle. *Máj* a *Umělecká beseda* vzhledem ke svému složení (politici, novináři) „*by dělala pouze hlouposti*“. Nevzdal se ostatně profesor Vrchlický účasti v delegaci *Máje*? Sám pražský primátor sice přijal pozvání pařížské městské rady, avšak váhal být v jejím čele. Valois tvrdil, že by si Francie měla uvědomit, že pražští měšťtí hodnostáři jsou „nevhodní“.¹⁰⁴ A přitom pražský primátor poníženě žádal,

aby delegace, která se vypraví na pařížskou radnici, směla být přítomna ceremoniálu, organizovanému vládou.¹⁰⁵ Praha byla zastoupena sokolskými činovníky pod vedením dr. Josefa Scheinera, starosty pražského Sokola. Málem se stalo, že na Daussetovu žádost nebyl český zemský sněm zastoupen u pařížské městské rady, avšak po intervenci Mérourxe de Valois se Paříž spokojila s osobními pozvánkami pro české poslance. V téže době zesílily v Čechách nacionalistické intriky, zejména v souvislosti s kampaní *Národních listů* ve prospěch nového deníku pod patronací J. Lemaître a s politickým ředitelem Daussetem – *la Voix nationale*, kde byla rubrika zahraniční politiky svěřena Chéradamovi. Jaká to byla radost pro německý tisk v Čechách, když se Češi sami „chytli do vlastní léčky“!¹⁰⁶

Valois nepřestával s protičeskými kritikami. Zdůrazňoval „hostejnost“ pražské městské správy k osudu obyvatel ostrova Martinique, kteří byli postiženi výbuchem sopky Pelée. Pražská radnice se tehdy spokojila se zasláním projevu soustrasti, jakož i nepatrného peněžitého daru, a to ještě s podmínkou, že bude předán pařížské městské radě, reprezentující „čestnou Francii“. Praha triumfálně uvítala Chéradama, který oznámil úspěch – fakticky relativní – nepřátel republiky v posledních parlamentních volbách.¹⁰⁷ Češi, kteří přijeli do Paříže na oslavy stého výročí narození Victora Huga, žádali sochaře Rodina, aby vystavil svá díla v Čechách. Valois nepřijal pozvání a vyjádřil naději, že Rodin „pochopí“ důvody tohoto odmítnutí. Mladočeský parlamentní klub jmenoval tři publicisty jako osobní doprovod tohoto umělce.¹⁰⁸

Po jistou dobu Valois věřil, že čeští politici litovali svého postoje vůči Francii, přitom však stále váhal uznat jejich neobratnost. To byl právě případ Podlipného, který prosil diplomata, aby vyřídil prezidentovi republiky hold Sokolů. Konzul o něm prohlásil, že je to „jediný Čech, který snad vykročil na správnou cestu“. Podlipného a Srbovo poselství k 14. červenci svědčilo o obratu. Valois však reagoval zcela jinak. O několik měsíců později odsoudil tuto akci jako „neupřímnost“ obou mužů a poslal na Quai d'Orsay celou dokumentaci českého tisku, včetně *Národních listů*, *Politik* a vídeňských novin, jakož i záznam o přednášce sociologa T. G. Masaryka. Pochvalné uznání Masarykovy osobnosti je tím cennější, že pochází od člověka, který nešetřil českou politickou třídu. Masaryk byl ve Valoisově zprávě hodnocen jako „jediný člověk v Čechách, který má odvahu říkat pravdu svým krajanům“.

Zmíněná dokumentace potvrzuje, jak účinné byly praktiky českých nacionalistů a českého tisku.¹⁰⁹ Valois dospěl k závěru, který byl pro Čechy velmi zraňující; francouzským nacionalistům se podle jeho názoru podařilo získat za spojence jediné „české Čechy, tento kout střední Evropy intelektuálně a společensky nejzaostalejší“, kde se všichni shodovali na „antisemitském fanatismu“. Francouzský konzul si zakládal na svých zkušenostech z čtrnáctiletého působení v Rakousku a vyvozoval z toho právo vyvrátit běžné mínění, že by Slované mohli vystřídat dosavadní nadvládu svých německých spoluobčanů. Češi by prý mohli získat pouze ústupky v čisté formě, neboť Körber se chystal skoncovat s touto „nepohopitelnou krátkozrakostí a slabostí“, jimiž byly charakterizovány předešlé vlády a díky nimž mohli Češi „pokojnými prostředky obnovit svou národnost“ a vytyčit své nerealistické nároky „jako země, která čerpá svou životní sílu v germánském živlu“. Prvním náznakem této změny bylo odvolání jazykových nařízení.

Valois připustil, že boj rakouských národností byl pro Francii výhodný, avšak s podmínkou, že se do nich nebude vměšovat. Paříž neměla žádný zájem o podporu Čechů. Rakousko, takové, jaké v té době bylo – podřízené německé nadvládě, avšak udržující svou nezávislost –, bylo totiž méně hrozivé než Rakousko připojené k Německu či Rakousko jako německý vazal. Všechny německé strany v Rakousku by se připojily k těm, kdož kázali anexi, spíše než by se dělily o moc se Slovanů. Každá akce směřující k posílení Čechů by prospěla jediné pangermanismu. Ostatně nebyl snad zdrženlivý postoj Ruska, které až do té doby odmítalo zříditi svůj konzulát v Praze, potvrzením správnosti postupu Francie? Ingerence francouzských nacionalistů do rakouských záležitostí podle Valoisova názoru škodila loajálním Rakušanům, nepřijímám německému spolenectví a všemu, co bylo možné získat myšlenkou sblížení s Francií.¹¹⁰

Valois pokračoval ve své kritice, zvláště pokud šlo o úmysl pařížské městské rady dát jedné ulici francouzského hlavního města jméno *rue de Prague* na památku pobytu pařížských městských zástupců v Praze.¹¹¹ Krátce před odjezdem prvního francouzského konzula z Čech posloužilo nedávné úmrtí barona Riegra, pokračovatele v díle jeho tchána Palackého, jako záminka ke korekci Valoisových názorů. Ano, jednou mu Rieger řekl: „*Byli jsme u Sedanu poraženi zároveň s vámi. Vaše porážka byla i naší: způsobila, že povstalo Velké Německo.*“ Avšak pokračoval, že bylo „*v našem zájmu [Čechů – pozn. aut.], aby- chom zůstali spojenci Němců v Německu*“. Pohřeb tohoto staročeského vůdce byl pro francouzské nacionalisty příležitostí k tomu, aby dali najevo své sympatie. Nic však nebyla platná snaha prosadit návrh podaný pařížské městské radě, aby jednu z pařížských ulic pojmenovala po Riegrovi.¹¹²

* * *

O několik let později, v roce 1906, kdy se poslanec Gervais ve své zprávě o rozpočtu Ministerstva zahraničních věcí vyslovil pro zrušení pražského konzulátu,¹¹³ což bylo chybné z hlediska obchodního i politického zájmu, byl Alfred-Louis Méroux de Valois obviněn, že utajil koncepty svých politických dopisů (ve skutečnosti je však vzal s sebou do Lipska). Ve své obhajobě trval na tom, že bylo nezbytné zajistit utajení korespondence týkající se zvláště choulostivých témat.¹¹⁴ Ujišťoval, že zpočátku měl s Čechy ty nejlepší úmysly, že však „*později, když je studoval, zjistil, že si v žádném případě nezaslouží sympatie, jimž se ve Francii těšili*“.¹¹⁵ Tím si také **znepřátčil francouzské nacionalisty. Neustále zdůrazňoval svou oddanost republice, která pro něj neměla nic jiného než „hořkost a smutek**“.¹¹⁶

Můžeme být vskutku **překvapení, že po příznivých soudech o Češích udělal první francouzský konzul v Praze tak rychlé obrat o 180 stupňů**, který znamenal v jistých případech přechod ne-li k nenávisti, pak alespoň k blahosklonné povýšenosti. Ve skutečnosti lze však tento obrat vysvětlit tak, že k němu došlo ve chvíli, kdy se hledalo nové místo v kontextu epochy, kdy se dva nacionalismy – francouzský a český – spojovaly ve společném odporu proti německému nebezpečí a kdy Dreyfusova aféra, jejíž mezinárodní ohlas nelze přehlédnout, vybičovala vášně nejen ve Francii, nýbrž v celé Evropě k velké škodě III. republiky, ve svých základech ještě vratké a s prestiží, jež byla touto epizodou v očích ciziny vážně nahlodána.

¹ K dějinám francouzsko-rakouských vztahů v této epoše viz Bridge (FA): From Sadowa to Sarajevo. The Foreign Policy of Austria-Hungary 1866–1914. Routledge – Kogan Paul, London – Boston 1972. Viz též Bérenger, Jean: Les relations franco-autrichiennes de 1871 à 1944. In: Michel, Bernard, dir: Les relations franco-autrichiennes de 1871 au traité d'Etat de 1955. Colloque de l'Université de Poitiers, 17–19 mai 1982. Poitiers, CRDP 1985, s. 4–19. A konečně životopis Františka Josefa viz Bled, Jean-Paul: François-Joseph. Fayard 1987. Pro celkový názor na francouzsko-české vztahy viz Horská, Pavla: Prague – Paris. Orbis, Praha 1990. Ke studiu pražských zahraničních konzulátů v době, která nás zajímá, odkazujeme na články většinou rovněž od P. Horské, o nichž jsou zmínky ve stránkových poznámkách (viz s. 142). Luft, Robert: Ökonomie und Frankophilie im tschechisch-deutschen Nationalitätenstreit. Der Skandal um die Prager Wasserleitung im Jahr 1908. In: Frankreich und die böhmischen Länder im 19. und 20. Jahrhundert. Beiträge zum französischen Einfluss in Ostmitteleuropa. Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad-Wiessee vom 28. bis 30. November 1986 und vom 20. bis 22. November 1987. Hrsg. v. Ferdinand Seibt und Michael Neumüller. R. Oldenburg Verlag, München 1990, s. 139–164. Zvláště si povšimněme článku P. Horské uveřejněného v Československém časopise historickém z roku 1967 a věnovaného České otázce v Rakousko-Uhersku ve zprávách francouzských konzulů 1897–1914 (viz s. 449–460). Studie o českém nacionalismu ve francouzských diplomatických zprávách viz Bradley, John: Czech Nationalism in the Light of French Diplomatic Reports 1867–1914. The Slavonic and East European Review, XLII, 1963–1964, s. 38–53.

² Viz Bérenger, J.: cit. stať, s. 7. Přesto však francouzský tisk zaujal k Františku Josefovi v roce 1898 (jubilejní výročí jeho vlády) vcelku příznivé stanovisko a představoval jej jako patriarchu, který se těšil náklonnosti svých poddaných. – Viz tamtéž, s. 8.

³ Viz tamtéž, s. 14.

⁴ O Riegrově pobytu v Paříži a o jeho stycích s Gambettou viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 51, 55, 57 a 59.

- ⁵ Viz Bled, J.-P.: cit. dílo, s. 363–364. Viz též Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo.
- ⁶ Sokolové byli přijati prezidentem Sadi-Carnotem. Další podrobnosti viz Peška, Vladimír: Les Sokols et la France, 1889. *Ouverture des fenêtres sur l'Europe. L'Amitié franco-tchécoslovaque*, 39ème année, n° 3, juillet 1989, s. 3.
- ⁷ Např. na druhém Všesokolském sletu (Praha 1891) nebo Nancy (1892): Cent ans d'amitié franco-tchécoslovaque, 1862–1962. Sokol de Paris, 1962. Obecněji viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 71–75.
- ⁸ Podrobněji viz Bérenger, J.: cit. stať. Viz též Bled, J.-P.: cit. dílo.
- ⁹ Viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 59.
- ¹⁰ Viz Kořalka, Jiří: Österreichische Behörden und die Errichtung ausländischer Konsulate in Böhmen um die Jahrhundertwende. Politik und Gesellschaft im alten und neuen Österreich. Festschrift für Rudolf Neck zum 60. Geburtstag. Bd I. Oldenburg Verlag, München 1981, s. 170–171 a 174. Viz též Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 75 a 78.
- ¹¹ V září 1900 byl Valoisovi udělen titul generálního konzula.
- ¹² Horská, Pavla: Le centenaire du Consulat français. Štěpánská 35. Nouvelle Revue française de Prague, 9/12, 1997, s. 50–52. Viz též Kořalka, J.: cit. dílo, s. 177.
- ¹³ Viz Kořalka, J.: cit. dílo, s. 177.
- ¹⁴ V archívech Quai d'Orsay lze nalézt zmínku o kandidatuře slavisty Emila Haumonta, profesora jazyka a literatury na Lillské univerzitě, který byl tehdejšímu ministru zahraničních věcí Hanotauxovi doporučen svým tchánem (1. 3. 1897). MAE (= Ministerstvo zahraničních věcí), Correspondance politique et commerciale. Nouvelle série 1897–1918. Supplément Autriche-Hongrie n° 56 (Protocole, Corps diplomatique français).
- ¹⁵ Dépêche Vienne, 18. 3. 1897. In: MAE, Personnel. Dossiers généraux, carton 165 (Prague, Correspondance antérieure à 1910), sd. (= bez data). Demande de création d'un consulat à Prague.
- ¹⁶ Ke zmíněným obchodním komorám patří: Le Puy, Toulouse, Nantes, Marseille, Dieppe, Bourges; ve druhém sledu – Toulon, Beauvais, Le Havre, Calais, Douai, Rochefort, Saint-Etienne, Boulogne-sur-Mer, Dunkerque, La Rochelle, Poitiers, Brest; později – Le Tréport, Reims (Remeš), Le Mans, Mazanet, Perpignan; a konečně – Vienne (Isère), Roubaix, Dyène, Castres, Grenoble (viz tamtéž). Stéphane Reznikow z Francouzského institutu v Praze mi v rozhovoru sdělil, že v tom objevil výsledek úsilí publicisty Chéradama, o němž bude ještě řeč.
- ¹⁷ Lettre de Prague, 2. 3. 1901. In: tamtéž, sd. Dépêches.
- ¹⁸ Viz svazek MEROUX de VALOIS. MAE, fds Personnel, 2ème série, carton 385, sd. Notes du chef de poste; sd. Promotions.
- ¹⁹ Viz Dopis s podpisem Léon Noël, „mému drahému Meurandovi“, 2. 11. 1875. In: tamtéž, sd. Notes du chef de poste. Viz rovněž Valoisův dopis ministerstvu, Messina, 12. 7. 1897. In: cit. svazek, sd. Divers.
- ²⁰ Viz Lettre Reversaux, Vienne, 22. 4. 1901. In: cit. svazek, sd. Divers.
- ²¹ „Svým taktem a svou přívětivostí si dokázal získat sympatie Němců, právě tak jako Čechů. Je velmi oblíben u císařských úřadů.“ – Poznámka ministerského přednosty, březen 1900. Jiný posudek je od francouzského chargé d'affaires ve Vídni po listopadu 1897: „Nebyla to snadná záležitost zříditi francouzský konzulát ve městě, jako je Praha, kde prudké politické vášně způsobovaly nové příchozímu množství nesnázi. Pan de Valois se dostal ze všech obtíží s velkým taktem a obezřetností.“ – Tamtéž.
- ²² Poznámka pro ministra, 3. 7. 1901. In: tamtéž. Šlo tu také o doporučení rakousko-uherského velvyslance v Paříži, aby byl Valoisovi udělen titul komandéra Řádu Františka Josefa s medailí za jeho „diskrétní a dokonale korektní“ postoj ve vztazích s úřady. – Viz Lettre du Comte de Wolkenstein à Delcassé, Paris, 20. 5. 1903, sd. Divers.
- ²³ Bourbier, E.: Les Tchèques et la Bohême contemporaine, Paris 1897. Cit. dle Bérenger, J.: cit. stať, s. 9.
- ²⁴ Viz Kramář, André: L'avenir de l'Autriche. Revue de Paris, février 1899. Viz též Chéradame, André: L'Europe et la question d'Autriche au seuil du XXème siècle (1900). Cit. dle Bérenger, J.: cit. stať, s. 9–10.
- ²⁵ Podle Ernesta Denise nezbytné předpoklady, které vedly ke vzniku Rakouska, nepominuly. – Viz La Bohême depuis la Montagne Blanche, 1899, s. 423. Rovněž Eisenmann se zmínil o „monarchistickém Švýcarsku“. – Viz Le compromis austro-hongrois de 1867, 1903. Cit. dle Bérenger, J.: cit. stať, s. 9–10.
- ²⁶ Viz La France, la Russie et l'Europe. Calmann-Lévy, 1888, s. 80–81. Cit. dle Marès, Antoine: La vision française de l'Europe centrale du XIXème au XXème siècle. Cahiers du Centre de Recherches historiques, n° 7, avril 1991, s. 59–60.
- ²⁷ Podle Delcassého by byla kritickým momentem smrt Františka Josefa. O tom všem viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 78–79. Srov. rovněž Bridge (FA): cit. dílo, s. 253. Viz též Bérenger, J.: cit. stať, s. 14–15.
- ²⁸ V této záležitosti (Badeniho nařízení) se lze odvolat na již starší studii: Sutter, Berthold: Die Badenische Sprachenverordnungen v. 1897. Ihre Genesis und ihre Auswirkungen vornehmlich auf die innerösterreichischen Alpenländer. Graz – Köln 1960. A samozřejmě i na novější díla, která jsem už citoval.
- ²⁹ Viz Dépêche Vienne n° 100, 3. 6. 1897, n° 108, 15. 7. 1897. In: MAE, Correspondance politique et commerciale. Nouvelle série 1897–1918. Autriche-Hongrie n° 12 (Tchèques), f°s 8–11, 12–16. Pokud se týká rozporu mezi velkým feudálním vlastnictvím (kníže Schwarzenberg) a velkými konstitučními vlastníky (hrabě Thun), z nichž první hájil zájmy Čechů a druhí výsady Němců, přičemž vysoká šlechta v Čechách se ucházela o to, aby jeden z jejich příslušníků byl povolán na místo Poláka Badeniho, se lze odvolat na jinou depeši. – Viz Dépêche de Vienne, 15. 7. 1897. In: tamtéž, f°s 17–21.
- ³⁰ Viz Dépêche Vienne n° 117, 3. 8. 1897. In: tamtéž, f°s 22–24. K německému odmítní Badeniho návrhu viz Dépêche Vienne n° 130, 28. 8. 1897. In: tamtéž, f°s 25–26.

- ³¹ Viz Dépêche de Vienne n° 146, 29. 9. 1897. In: tamtéž, f^{ns} 27–29.
- ³² Viz Télégramme Prague, 1. 12. 1897. In: tamtéž, f° 30.
- ³³ Viz Télégramme Prague, 2. 12. 1897. In: tamtéž, f° 31. Paříž doporučila Valoisovi „krajní zdrženlivost“. – Viz Télégramme, 2. 12. 1897. In: tamtéž, f° 32.
- ³⁴ Télégramme Prague, 3. 12. 1897. In: tamtéž, f° 33.
- ³⁵ Viz Dépêche Vienne n° 174, 5. 12. 1897. In: tamtéž, f^{ns} 34–36.
- ³⁶ Viz Dépêche Prague n° 4, 26. 12. 1897. In: tamtéž, f^{ns} 37–38.
- ³⁷ Viz Dépêche Prague n° 5, 12. 1. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 41–42.
- ³⁸ Viz Dépêche Prague n° 6, 19. 1. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 43–45.
- ³⁹ Viz Dépêche Vienne n° 14, 21. 1. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 46–48.
- ⁴⁰ Viz Dépêche Vienne n° 22, 4. 2. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 49–52.
- ⁴¹ Viz Dépêche Vienne n° 27, 17. 2. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 54–56. Císařský reskript z prosince 1898 neodpověděl na blahopřání zdravice. – Viz Dépêche Vienne n° 216, 30. 12. 1898. In: tamtéž, f° 78.
- ⁴² Viz Télégramme Prague n° 7, 7. 3. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 57–58. Jeho nerozhodnost přesto zklamala. – Viz Dépêche Prague n° 9, 13. 4. 1898, In: tamtéž, f^{ns} 59–60.
- ⁴³ Viz Télégramme Vienne n° 85, 20. 6. 1898, n° 105, 23. 6. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 63 a 64–66.
- ⁴⁴ Viz Dépêche Prague n° 11, 23. 6. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 67–70. O stém výročí narození F. Palackého viz též Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 79–82.
- ⁴⁵ Viz Dépêche Prague n° 12, 29. 6. 1898, n° 13, 10. 7. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 71 a 73. Viz též Dépêche Vienne n° 120, 19. 7. 1898. In: tamtéž, f° 74.
- ⁴⁶ Viz Dépêche Prague n° 22, 30. 8. 1899. In: tamtéž, f^{ns} 83–84. Srov. též Dépêche Vienne n° 117, 1. 9. 1899. In: tamtéž, f^{ns} 87–88.
- ⁴⁷ Viz Dépêche Prague n° 25, 18. 10. 1899. In: tamtéž, f^{ns} 95–97. Text Manifestu viz tamtéž, f^{ns} 98–99.
- ⁴⁸ Viz Dépêche Prague n° 26, 23. 10. 1899. In: tamtéž, f^{ns} 100–101.
- ⁴⁹ O návrhu na „rozdělení“ („rozkouskování“) Čech viz Dépêche Prague n° 35, 27. 3. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 120–122. Viz též Dépêche Prague n° 37 a 38, 4. a 7. 4. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 122–124, 125–126.
- ⁵⁰ Viz Télégramme Prague n° 39, 20. 4. 1900. In: tamtéž, f° 127. Viz též Dépêche Prague n° 91, 1. 5. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 134–136.
- ⁵¹ Viz Dépêche Prague n° 40, 27. 4. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 128–133. Údaje z této depeše byly dále postoupeny do Petrohradu, a to na přání hraběte Muravjova, ruského ministra zahraničních věcí. – Viz tamtéž, f° 137. Nakonec byl Körberův návrh zamítnut v mladočeském klubu. – Viz Dépêche Prague n° 43, 14. 6. 1900. In: tamtéž, f° 138.
- ⁵² Viz Dépêche Prague n° 44, 4. 12. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 139–153.
- ⁵³ Viz Dépêche Prague n° 466, 5. 2. 1901. In: tamtéž, f^{ns} 155–158.
- ⁵⁴ Viz Dépêche Vienne n° 48, 10. 4. 1901. In: tamtéž, f^{ns} 161–162.
- ⁵⁵ Dépêche Prague n° 51, 23. 5. 1901. In: tamtéž, f^{ns} 165–172. Viz též Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 98–99.
- ⁵⁶ Dépêche Prague n° 53, 3. 12. 1901. In: tamtéž, f^{ns} 179–186. Viz též Documents diplomatiques français (1871–1914), 2ème série (1901–1911), t. I (2 janvier – 31 décembre 1901). Imprimerie nationale 1930, n° 463.
- ⁵⁷ Dépêche Vienne n° 78, 22. 6. 1901. In: tamtéž, f^{ns} 173–174.
- ⁵⁸ Viz Dépêche Vienne n° 114, 19. 10. 1902, n° 119, 12. 11. 1902. In: tamtéž, f^{ns} 189–190 a 191–194.
- ⁵⁹ Viz Dépêche Prague n° 68, 6. 3. 1903. In: tamtéž, f^{ns} 197–201.
- ⁶⁰ Dépêche Vienne n° 146, 29. 9. 1897. In: tamtéž, f^{ns} 27–29. Viz též Documents diplomatiques français (1871–1914), 1ère série (1871–1900), t. XIII (16 octobre 1896 – 31 décembre 1897). Imprimerie nationale 1953, n° 336.
- ⁶¹ Právě tak přijal František Josef s potěšením zprávu francouzského velvyslance o nezdařeném atentátu na Félix Faura. – Viz Dépêche Vienne n° 93, 18. 6. 1893. MAE, Correspondance politique et commerciale. Nouvelle série 1897–1918. In: Autriche-Hongrie n° 26 (Relations avec la France 1896–1901), f^{ns} 48–49.
- ⁶² Ve skutečnosti byla Mélinova vláda ustavena 30. 4. 1896 a demise France pečeti (tj. ministra spravedlnosti) dne 30. 11. 1897 nevyvolala ani rekonstrukci, ani demisi vládního kabinetu. – Viz Lachapelle, Georges: Le ministère Méline. Deux années de politique intérieure et extérieure 1896–1898. Collection des politiques contemporaines, J-L-L. d'Arthey [1928], s. 124–126.
- ⁶³ Dépêche Vienne n° 180, 22. 12. 1897. In: Autriche-Hongrie n° 26, f^{ns} 66–67 a 68–70.
- ⁶⁴ Viz Télégramme Rome Saint-Siège n° 117, 30. 8. 1897. In: tamtéž, f° 56 r° (recto = na přední straně listu). Viz též Documents diplomatiques français. 1ère série, t. XIII, cit. dílo, n° 312.
- ⁶⁵ Viz Télégramme Vienne n° 171, 21. 11. 1897. In: tamtéž, f° 61 r°. Neue Freie Presse zaujala stejné stanovisko, když si přála udržet Mélina v čele vlády, a to s Hanotauxem jako ministrem zahraničních věcí. – Viz Dépêche Vienne n° 5, 7. 1. 1898. In: tamtéž, f^{ns} 73–75.
- ⁶⁶ To je případ bosenského tisku, který kladl důraz rovněž na Fašodu (viz tamtéž, f^{ns} 82bis–82quater, 92-I à V), jakož i vídeňského tisku, zvláště listu Neue Freie Presse. Tento list přinesl zprávu o interview, jež poskytl vídeňský starosta Lüger listu Libre Parole, v němž prohlásil, že nemůže vykonat návštěvu v zemi, „jejíž lid omištěňuje bídného zrádce a vlastence posílá do vyhnanství nebo je vězň“. – Dépêche Vienne n° 24, 22. 2. 1900. In: tamtéž, f^{ns} 130–132. V předešlém roce hodnotila Neue Freie Presse Félix Faura po jeho smrti jako „bezvýznamnou osobnost“. – Viz Dépêche Vienne n° 16, 18. 2. 1899. In: tamtéž, f^{ns} 93–99. Zároveň dávala najevo, že

- je zneklidněna Dreyfusovou aférou a jejími následky pro prestiž Francie, když byl zproštěn viny Urbain Gohier, „utrhač urážející armádu“. – Viz Dépêche Vienne n° 32, 17. 3. 1899. In: tamtéž, f°s 100–103. Stranila ovšem pořádku, a tak odsoudila agresi, jejíž oběti se v Auteuili stal Loubet. – Viz Dépêche Vienne n° 75, 8. 6. 1899. In: tamtéž, f°s 105–106. Prager Tagblatt soustavně tvrdil, že se francouzští generálové bojí myšlenky na válku s Německem, jak to ukázala Dreyfusova aféra. – Viz Dépêche Prague n° 21, 23. 8. 1899. In: tamtéž, f°s 107–111.
- ⁶⁷ Pro Reverseaux měl rozruch mezi pařížským obyvatelstvem, vyvolaný Dreyfusovou aférou, povrchní ráz. Pokud jde o armádu, domnívat se, že by byla schopna provést státní převrat, by znamenalo „neopodstatněnou urážku“. O Francouzích se tvrdilo, že pomýšleli na válku, která by měla být vedena zjara roku 1900. Byl to však výsledek komplotu nepřátel Francie, nacházející v Německu a v Rakousku důvěřivé adresáty. – Viz Dépêche Vienne n° 3, 19. 1. 1899. In: tamtéž, f°s 91–92.
- ⁶⁸ Viz Dépêche Prague n° 17, 6. 12. 1898. In: tamtéž, f°s 83–90. Paříž tuto „korektnost“ ocenila. – Viz tamtéž, f°s 88–90.
- ⁶⁹ O Lize francouzské vlasti viz Rioux, Jean-Pierre: Nationalisme et conservatisme. La Ligue de la Patrie française 1899–1904. Ed. Beauchesne, 1977. Viz též Birnbaum, Pierre: Affaire Dreyfus, culte catholique et antisémitisme. In: Winock, Michel, dir: Histoire de l'extrême droite en France. Seuil 1993–1994, s. 103–108. (Obsahuje seznam akademiků, univerzitních pedagogů a umělců – členů Ligy.)
- ⁷⁰ Viz Rioux, J.-P.: cit. dílo, s. 9–10. Text zmíněné výzvy z 31. prosince viz tamtéž, s. 11.
- ⁷¹ Tato kronika je nakloněna ruskému spolenectví. – Viz Rioux, J.-P.: cit. dílo, s. 82, n° 3.
- ⁷² O této osobnosti bližší viz Sorlin, Pierre: Waldeck-Rousseau. A, Colin 1966.
- ⁷³ Byl znovu uznán vinným, avšak za polehčujících okolností a odsouzen k deseti letům pevnosti. Waldeck-Rousseau dostal od Loubeta milost.
- ⁷⁴ K celému tomuto odstavci viz Duroselle, Jean-Baptiste: La France de la „Belle Epoque“, Presses FNSP 1992. Zěme éd.
- ⁷⁵ Viz Dépêche Prague n° 29, 31. 1. 1900. In: Autriche-Hongrie n° 12, f°s 111–114.
- ⁷⁶ Viz Dépêche Prague n° 30, 6. 2. 1900. In: tamtéž, f°s 117–119. O pobytu Čechů v Paříži v roce 1900 viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 83–84.
- ⁷⁷ Dépêche MAE à Waldeck-Rousseau, président du Conseil, ministret de l'Intérieur, 14. 2. 1900. In: Autriche-Hongrie n° 26, f° 129. Valoisovo sdělení z 31. ledna (viz pozn. 75), údajně důvěrné, nezůstalo utajeno a bylo zkesleno. Francouzský státní příslušník, který získal tuto uniklou informaci, skutečně připisoval Valoisovi radu „chovat se k Sokolům za jejich pobytu ve Francii co nejhladněji“, zatímco Valois doporučoval, aby české korporace „byly uvítány co nepřátelštěji“. – Viz Dépêche Prague n° 36, 28. 3. 1900. In: tamtéž, f°s 138–139. Quai d'Orsay se sice bránilo jakémukoli stanovisku, avšak naznačilo, že poskytlo sdělení pražského konzula Waldecku-Rousseauovi, předsedovi vlády a ministru vnitra, jehož pracovníci měli dohlížet na Podlipného akce. – Viz Paris à Prague, 6. 4. 1900. In: tamtéž, f° 140.
- ⁷⁸ Lettre du 3. avril 1900. In: tamtéž, f° 144.
- ⁷⁹ K této řadě článků, které se vršily od července do září 1900, viz tamtéž, f°s 148–155. O Darrestově článku z 8. července viz tamtéž, f°s 148–149.
- ⁸⁰ Článek z 21. července (f°s 150–151), který zdůrazňuje význam, jaký připisovaly české nacionalistické listy čechofilským projevům francouzských orgánů jako Eclair, la Libre parole, la Patrie, le Temps, l'Echo de Paris.
- ⁸¹ Deux banquets parisiens (článek z 22. září). In: tamtéž, f°s 152–153.
- ⁸² 25 000 rassasiés (článek z 25. září). In: tamtéž, f°s 154–155.
- ⁸³ Valois naznačil zejména účast mladých francouzských politiků kolem Revue hebdomadaire a Revue d'Europe, které se přednostně věnovaly české otázce.
- ⁸⁴ Viz Dépêche de Valois, 15. 2. 1901. Úryvek je převzat z Dépêche Vienne n° 23, 21. 2. 1901. In: tamtéž, f°s 163–168.
- ⁸⁵ Článek listu le Matin vzbudil nevoli Gołuchowského, jemuž Reverseaux adresoval repliku, v níž připomněl urážky šířené z Rakouska proti Francii za Dreyfusovy aféry. Wiener Abendpost, oficiální večerník, svaloval vinu rovněž na článek. Pester Lloyd prohlásil, že ve Francii „byl morálně zasažen nerv vojenské moci... slavná armáda, Proces s Dreyfusem ukázal její ponižení a vyústil tak, jak by nebylo možné v žádné jiné zemi... Z toho vyplývá zahanbující a neustálá poniženost Francie vůči Rusku.“ Sám Reverseaux uznal odpovědnost francouzských orgánů vůči Rakousku, jehož nepřátelství a „oslabení v evropském koncertu“ nechceme vyprovokovat. O všem, co předcházelo, viz Dépêche de Vienne n° 34, 13. 3. 1901, n° 40, 19. 3. 1901, n° 42, 21. 5. 1901. In: tamtéž, f°s 174–176, 179–181, 182–187 atd.
- ⁸⁶ List Politik zdůraznil, že právě Rakušané jako Schönerer byli první, kdo začal šířit téma zhroucení své země. – Viz Dépêche Prague n° 48, 21. 3. 1901. In: tamtéž, f°s 188–192. K úryvku z Politik viz tamtéž, f°s 196–199.
- ⁸⁷ Městskou správu Paříže zastupovalo pět členů užšího vedení, mezi nimi předseda. – Viz tamtéž, f°s 213–215.
- ⁸⁸ Dépêche Vienne n° 79, 24. 6. 1901. In: tamtéž, f° 216. Poznámka pro ministra (2. 7.): Les fêtes de Prague. In: tamtéž, f° 236.
- ⁸⁹ Dépêche Vienne n° 85, 5. 7. 1901. In: tamtéž, f°s 238–239.
- ⁹⁰ Viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 87–96 (podle podrobné zprávy o této cestě od syndika Ernesta Gaye).
- ⁹¹ O císařově odpovědi viz Dépêche de Vienne n° 88, 12. 7. 1901. In: Autriche-Hongrie n° 26, f° 246.
- ⁹² Déroulède byl tehdy vypovězen do ciziny. Ve své odpovědi děkoval, že „přičlenili jednoho Francouze mimo Francii ke (své) radosti a ke (svým) vlasteneckým citům“, a zdravil „šlechtný český lid a statečné Sokoly, jejichž vřelá a věrná sympatie k francouzskému národu zná už dlouho. Na Zdar! Na Zdar!“ – Télégramme n° 84619/97 Prague, 2. 7. 1901, 6.10 hod. In: tamtéž, f° 235.

- ⁹³ Valois přesto připustil, že český lid „by představoval cenný faktor“ v tom případě, pokud by se Rakousko stalo dějištěm událostí, které budoucnost Francie nutí předvídat. Depeše končí tónem nedůvěry k Daussetovi. V rozporu s návrhy ministra zahraničních věcí si totiž Valois nepřál vést rozhovor o situaci v Čechách s osobou, jejíž okolí využívalo každé příležitosti k tomu, aby potíralo vliv úředníků republiky. – Viz *Dépêche Prague* n° 52, 18. 7. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 249–255. Další dokumenty dochované v archivu: pozvání plzeňské městské rady adresované francouzské delegaci (viz tamtéž, f° 217) a její díky za udělení medaile (viz tamtéž, f° 245), poselství pražských městských hodnostářů Daussetovi s projevem radosti nad „přátelskými vztahy... mezi Městem Světla a celou českou zemí“. Toto poselství bylo spojeno s francouzským státním svátkem a obsahovalo prosbu, aby adresát byl „tlumočnickem jejich citů a bratrských idejí“ u pařížských městských hodnostářů. – *Télégramme Prague* n° 89 577/801, 13. 7. 1901, 10.30 hod. In: tamtéž, f° 247.
- ⁹⁴ O stém výročí narození Victora Huga a Čechů viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 100–105.
- ⁹⁵ Viz *Dépêche Prague* n° 54, 26. 11. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 257–259 a 261.
- ⁹⁶ Valois zde vyslovil názor, že v den, kdy česká otázka „nabude mezinárodního charakteru...“, nebude záviset na nich [tj. Čechů – pozn. aut.] a také to nebudou oni, kdo ji bude řešit“.
- ⁹⁷ Viz *Dépêche Prague* n° 55, 3. 12. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 263–264. Reverseaux sdílel Valoisův pocit, že Čenkov je „nadměru domyšlivý“, a doporučil snížit počet pozvaných českých literárních spolků, aby tak bylo zabráněno politickým projevům, které by se nepřijemně dotkly vídeňské vlády. – Viz *Dépêche Vienne* n° 138, 12. 12. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 273–274. Viz též *Documents diplomatiques français (1871–1914)*, 2ème série (1901–1911), t. 1, cit. dílo, n° 561.
- ⁹⁸ *Dépêche Vienne* n° 140, 16. 12. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 277–278.
- ⁹⁹ Viz *Dépêche Prague* n° 56, 27. 12. 1901. In: tamtéž, f^{vs} 279–280. Začátkem ledna poslala pražská městská rada své blahopřání k novému roku „městu pokroku, hlavnímu městu národů“ – Paříži. – Viz *Télégramme* n° 1505/160 z Prahy, 4. 1. 1902, 1.18 hod. In: *Autriche-Hongrie* n° 27, f° 1.
- ¹⁰⁰ Kromě Čenkova jde také o F. A. Šubrtu, člena České akademie císaře Františka Josefa, literáta, bývalého ředitele Národního divadla, pražského radního. – Viz tamtéž, f^{vs} 3–4.
- ¹⁰¹ Valois se zmínil o Srbových telegramu Daussetovi k 1. lednu (viz pozn. 99).
- ¹⁰² Viz *Dépêche Prague* n° 57, 20. 1. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 5–8. Reverseaux sdílel Valoisův názor, tj. pozvat pouze Českou akademii Františka Josefa a odmítnout ostatní žádosti pod záminkou nedostatku místa. – Viz *Dépêche Vienne* n° 18, 13. 2. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 18–19.
- ¹⁰³ Z obavy, že bude zapleten do incidentů, se Valois zmínil o nedávných banketech pořádaných nacionalisty obou zemí, jakož i o demonstracích, které v Arrasu organizoval Schmidt-Beauchez, „profesionální agitátor“.
- ¹⁰⁴ Viz *Dépêche Prague* n° 58, 11. 2. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 13–15. Reverseaux rovněž doporučil připravit představitelům města Prahy chladné přjetí. – Viz *Télégramme Vienne* n° 10, 19. 2. 1902. In: tamtéž, f° 25.
- ¹⁰⁵ Viz *Dépêche Prague* n° 59, 12. 2. 1902. In: tamtéž, f° 16. O Srbových dopisu ministru školství Leyguesovi (12. února) viz tamtéž, f° 17.
- ¹⁰⁶ *Dépêche Prague* n° 60, 19. 2. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 26–28. Podle Valoisova názoru mělo sté výročí narození Victora Huga posloužit francouzským nacionalistům k tomu, aby vyprovokovali demonstraci Čechů v jejich prospěch, a to v předvečer květnových voleb: „Jde o to, připravit útok, po němž bude Francie k nejvyššímu dobru Čech zbavena Židů a kosmopolitů!“ – Tamtéž. Začátkem března 1902 pražská městská rada telegraficky poděkovala pařížským městským hodnostářům za přijetí její delegace. – Viz *Télégramme Prague* n° 30 101, 4. 3. 1902, 5.45 hod. In: tamtéž, f° 31.
- ¹⁰⁷ V květnových volbách roku 1902 se stal skutečným vítězem „levicový blok“, ačkoli i jeho odpůrci zaznamenali dobrý výsledek.
- ¹⁰⁸ Jde o Schmidta-Beauchez, o Hládku, o Národní listy a o Čenkova. – Viz *Dépêche Prague* n° 62, 23. 5. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 34–36. O přípravě Rodinovy cesty do českých zemí a o této cestě viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 105–110.
- ¹⁰⁹ Takto jsou v jednom článku *Národních listů* spojováni Waldeck-Rousseau, Combes a prezident Loubet obžalobou z protivlastenectví a z internacionalismu.
- ¹¹⁰ Viz *Dépêche Prague* n° 66, 29. 10. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 50–58. K tiskové dokumentaci předané touto depeší viz tamtéž, f^{vs} 59–87.
- ¹¹¹ Viz *Dépêche Prague* n° 67, 11. 12. 1902. In: tamtéž, f^{vs} 88–89.
- ¹¹² Valois uvedl na pravou míru nepřesné tvrzení deníku *le Temps* o jeho „poloviční neúčasti“ a vysvětlil to zdravotními důvody. Schmidta-Beauchez, zpravodaje zmíněného deníku, označil za „tajného agenta rakouské policie“. – Viz *Dépêche Prague* n° 69, 11. 3. 1903. In: tamtéž, f^{vs} 92–95.
- ¹¹³ Blíže viz Horská, P.: Prague – Paris, cit. dílo, s. 111–112.
- ¹¹⁴ Valoisův dopis z 6. března 1906. Svazek Méroux de Valois. Personnel, 2ème série, carton 385, sd. Réservé.
- ¹¹⁵ *Déclaration de Valois devant le Comité des Directeurs*, 16. 5. 1906. In: tamtéž.
- ¹¹⁶ Viz *Lettre de Valois à Léon Bourgeois, ministre des Affaires étrangères*, 6. 8. 1906. In: tamtéž.